

Opvelpwandeling

Vergeten parels in Opvelp (Bierbeek)

Zondag 24 september 2017

Opvelp, tot voor kort een vergeten dorp met teruglopende bevolking, is niet in het Hageland maar in Brabants Haspengouw gelegen. Dat betekende minder verspreide bebouwing, glooiende en weidse akkers en enorme vergezichten, doorsneden door de smalle vallei van de Velpe die in Opvelp haar oorsprong vindt. Wie Haspengouw zegt, denkt ook aan een zeer vroege ontginningsgeschiedenis, oude vestigingen (vroeger kasteel van Opvelp op de site Verbranden Toren) en majestueuze vierkanthoeven (Berkenhof, Jezuïetenhof, Blauwschuur). Typisch zijn de holle wegen en droogdalen (zoals het huidige natuurgebied Hazenberg en de aangrenzende 'kameel') en beboste 'koppen' van heuvels zoals Remmelenbos en Perrebos. Hier geen oude heideontginningen zoals bijvoorbeeld op de Bovenheide of Krabbesheide in Bierbeek, maar reeds lang ontgonnen cultuurland met een dikke, soms kalkrijke, leemlaag. Zo'n landschap heeft een geschiedenis en herbergt vele erfgoedelementen.

Na de aanleg van de E-40 is Opvelp grondig veranderd. Waar het tussen 1964 en 1976 deel uitmaakte van de fusiegemeente Honsem (Opvelp, Neervelp, Willebringen en Meldert) en tot het kanton Tienen behoorde, is het sinds 1976 deel van de gemeente Bierbeek en is het ook in de suburbane ontwikkeling van Leuven en zelfs van Brussel terecht gekomen met veel nieuwe bebouwing en toestroom van jonge gezinnen met kinderen. Juist daarom is het goed om het landschap, de natuur en het rijke erfgoed van Opvelp eens extra in de kijker te stellen.

Opvelp en de Velpe

Opvelp is onafscheidelijk verbonden met de Velpe, die er ontspringt. In het dorp is de Velpe het herkenningspunt, buiten het dorp is ze de drager van een nog gave vallei. Nochtans waren in de 70-iger jaren van vorige eeuw de werken uitbesteed om de Velpe in Opvelp volledig te overwelfen tot het einde van de Velpestraat. De rest van de Velpe tot Halen zou rechtgetrokken en gekanaliseerd worden. Door een historische actie – en uitsluitend dank zij deze actie van de Regionale Vereniging Natuur en Landschap (nu Natuurpunt Oost-Brabant) – kon dit voorkomen worden. Enkel stroomopwaarts van de Weg tussen Weiden in Opvelp zelf werd de Velpe overwelfd. Misschien tijd om dit overwelfde deel terug open te leggen?

Een ruilverkaveling in uitvoering

Opvelp ten oosten van de Waversesteenweg maakt deel uit van de Ruilverkaveling Willebringen, die volop in uitvoering is.

Na jarenlang plannen zijn de pijnlijke ingrepen in het landschap nu reeds zichtbaar. Oude onverharde wegen werden recent omgevormd tot gebetonneerde tweestrokenwegen (2 maal betonstrook van 1,1 m met daartussen een onverharde strook van 1 m). In de Ruilverkaveling Willebringen zullen van

de 40 km onverharde wegen die er waren, er ongeveer 10 km verhard worden in volle beton (3 m brede betonstrook), 10 km in tweestrokenwegen, 10 km in gekofferde grindweg, en worden er amper 10 km bestaande onverharde veldwegen behouden. Ook een reeks kasseiwegen uit kwartsiet van Overlaar/Tienen (met de zgn. 'rossekoppen') zullen worden behouden of heraangelegd met deze 'rossekoppen'. Wat nu te zien is van werken is nog maar fase 1. De komende jaren zullen de volgende fases, inclusief de herverkaveling, volgen. Natuurpunt Velpe-Mene heeft er wel op toegezien dat een reeks historische of diepe holle wegen, zoals de weg parallel met de Velpe, de holle weg van Molensteen naar het plateau, de Moordenaardseweg en de holle weg en de landweg aan de Tiense weg, de verbinding tussen Molenbos en de Kattestraat behouden werden als onverharde landwegen. Op de Opvelpwandeling zullen we hiermee kennis kunnen maken.

Een ruilverkaveling is er per definitie op gericht om de landbouwpercelen te vergroten en beter te ontsluiten. Maar in de planvoorbereiding heeft Natuurpunt Velpe-Mene er hard voor geijverd om tegelijkertijd maatregelen van natuurontwikkeling, landschapsbehoud en versterking en behoud van erfgoedwaarden in het plan binnen te brengen. In het door de minister goedgekeurd en dus bindend plan, dat ook het voorwerp uitmaakte van een milieueffectrapportage, zijn die effectief in een belangrijke mate opgenomen. Plannen blijven echter enkel papier tot hun

Voor en na de ruilverkaveling: landelijke wegen worden verhard.
Foto's Pieter Abts

realisatie op het terrein. We kijken er nu op toe dat alle maatregelen voor natuurontwikkeling, natuurbehoud, landschap en erfgoed ook gerealiseerd worden en dat de natuur duurzaam en toekomstgericht versterkt wordt. En dat het niet alleen de verharding van veldwegen en de schaalvergroting van de percelen zijn die zullen worden uitgevoerd.

Natuurgebieden in Opvelp

Natuurpunt Velpe-Mene bouwde in het verleden een reeks natuurgebieden in Opvelp uit: Blauwschuurbroek, een klein deel Velpevallei en Molensteenbos (gehucht Molensteen) en de Hazenberg. Dit zijn stuk voor stuk kleine, nog te zeer gefragmenteerde en geïsoleerde natuurparels. Om echt toekomst'proof' en duurzaam te zijn en te kunnen functioneren als een beleefbaar natuurgebied, zullen ze moeten opgenomen worden in een bredere landschappelijke context en uitgebouwd tot grotere natuurcomplexen. Voor de Velpevallei en het droogdal van de Hazenberg en omgeving is dat ook voorzien in het ruilverkavelingsplan.

Molensteen

Het piepkleine Molensteenbos is nu reeds een juweeltje van soortenrijk bos dat in het voorjaar volledig wit kleurt door een aaneengesloten tapijt van bloeiende bosanemoon. Het is ook een bos dat voldoet aan de bostypen van Europees belang opgenomen in de Europese Habitatrichtlijn. Reden om het te koesteren en te bufferen tegen de invloed van bemesting en negatieve randeffecten zodat het deze rol kan blijven vervullen. Aansluitend in de richting van de Vloedgracht vind je eerst een moerassige rietruigte, een eldorado voor bosrietzanger en andere soorten. Vervolgens tussen de Velpe- en de Vloedgracht soortenrijke graslanden door Natuurpunt beheerd. Deze percelen kleuren in het voorjaar achtereenvolgens lila van de bloeiende pinksterbloem, rood van de koekoeksbloem en dan geel van streepzaad en ratelaar.

Molensteen. Voorjaarsflora op een oude bosbodem: uniek en onvervangbaar. Foto Margriet Vos

De Hazenberg

De natuurontwikkeling op De Hazenberg is een succes. Sinds het begin van de negentiger jaren wordt dit droogdal beheerd door Natuurpunt en heeft het zich omgevormd tot een uiterst zeldzaam leefgebied van fosforvliesende soorten van droge graslanden: kleine bevernel, agrimonie, duizendguldenkruid, aardaker, knooppkruid, echt walstro, rapunzel en grasklokje. De Hazenberg is het meest gekend voor zijn wasplaten. Dat zijn de orchideeën onder de paddenstoelen die enkel voorkomen op lang onbemest en zeer extensief beheerd grasland. Van de wasplaten komen o.m. papegaaizwammetje, zwartwordende wasplaat, sneeuwzwammetje, gele wasplaat en weidewasplaat voor. Ook unieke soorten zoals aardtongen en knotszwammen tref je er aan. Als het in de weken voor 24 september voldoende regent, zullen we hiermee kunnen kennismaken op de wandeling.

Papegaaizwammetje op de Hazenberg. Wasplaten zijn de orchideeën onder de paddenstoelen. Ze zijn kenmerkend voor het zeldzame milieu van oude onbemeste graslanden.
Foto Margriet Vos

Natuur en erfgoed

In het dorp Opvelp zelf zijn er mogelijkheden voor natuur- en valleiversterking die je bovendien kan laten samengaan met zorg voor het historisch erfgoed. Zo bijvoorbeeld door het zichtbaar maken van de omgrenzing van de oude kasteelvijver waarvan de kadastrale aanduiding nog steeds intact is. In Opvelp bevond zich immers een historisch kasteel op de huidige site Verbranden Toren waarvan je nog vele erfgoedelementen zowel boven als

Verbranden Toren. Natuur en erfgoed midden in de ruilverkaveling Willebringen. Foto Hugo Dehennin

Nieuws uit Velpe-Mene

onder de grond of in de kavelstructuur kan herkennen. Op de Opvelp wandeling zullen we bijzondere aandacht besteden aan deze site en de aangrenzende Velpevallei. En komen we nog andere historische elementen tegen zoals het nog nauwelijks zichtbare kruis dat samenhangt met de naamgeving Moordenaardseweg.

Haspengouw is ook bekend vanwege de vierkantshoeven. Vele werden ge(her)bouwd in de 18 eeuw in de typische zand- en baksteenstijl. Het waren omvangrijke landbouwbedrijven met woonhuis, stallen, schuur, loods, bakhuis enz., eigendom van grootgrondbezitters die er vaak meerdere bezaten. De meeste waren leen-, later pachthoven van adellijke heren, van kloosters of andere kerkelijke instellingen. Zo bijvoorbeeld het Jezuïetenhof dat voor het eerst vermeld in de 16e eeuw als leen van de heren van Opvelp. In de 17e eeuw verwierf het Leuvense Jezuïetencollege het hof, vandaar de naam. Het 18e eeuwse Berkenhof is een voormalige hoeve van het Van Dalecollege te Leuven. De Haspengouwse hoeve was dé werkgever van het dorp. Elke hoeve had zijn vaste personeel van dienstmeiden, knechten, herders enz. Voor de grote werken werden tijdelijk meer mensen aangenomen uit de landbouwarbeiders. Ook eigenaars van kleinere boerderijen in de streek werkten met een zekere regelmaat voor de 4 of 5 grote boerderijen van hun dorp.

De holle wegen: landschappelijk erfgoed

Onze holle wegen vormen evenzeer erfgoed. Ze zijn begiftigd met een rijke natuur en een hoge landschappelijke identiteit die we dienen te koesteren en robuust te maken voor de toekomst. In deze holle wegen treffen we een typische kalkminnende flora aan met soms nog echte fosfaatmijdende soorten zoals grote tijm of akkerhoornbloem. In de beboste delen van de holle wegen komen ook overweldigende lianen van bosrank voor, typisch voor kalkrijk leem.

In het huidige agrarische landschap met zijn overbemesting zijn vooral de fosfaatvliedende soorten bedreigd. Sinds vorig jaar is de laatste groeiplaats van wilde tijm aan de Moordenaarsweg verdwenen. Dat was al een paar jaar eerder het geval voor de bos- en naakte lathyrus.

De zeldzame naaldvaren, eikvaren en ruig klokje doen het (voorlopig) nog goed. Akkerhoornbloem, knautia, marjolein en kleine bevernel handhaven zich vooralsnog op de zonnige taluds. Holle wegen en taluds zijn ook het leefgebied van zeldzame diersoorten, van solitaire bijen tot de das. Historisch kwam de das hier effectief voor maar was sinds het begin van de zeventiger jaren verdwenen. Hij is sinds 2014 teruggekomen. Natuurpunt Velpe-Mene zegt in elk geval: welkom Das.

Wanneer: zondag 24 september 2017

Afspraak: 14u00, CC De Velpe, Hoegaardsesteenweg, Opvelp

Deelname: Gratis voor NP-leden, niet-leden € 5, kinderen gratis

Organisatie: Natuurpunt Velpe-Mene, kern Bierbeek

Zie ook p. ??? van dit tijdschrift

Grauwe Gors in Bosdel: vroeger een typische maar niet zeldzame vogel van het Haspengouws akkerlandschap. Nu zo goed als uitgestorven. Zonder een nieuw beleid worden akkers groene woestijnen. Foto Freck Verdonck

Om de holle wegen een toekomst te geven, is het nodig dat ze voldoende gebufferd worden om insijpeling van meststoffen en pesticiden te voorkomen en ze ongevoeliger te maken voor erosie. Het landschap krijgt daardoor een verhoogde hydraulische ruwheid. Klimaatbuffering in de praktijk heet dat. Als we de huidige kans niet grijpen, zou dat bijzonder spijtig zijn.

Akkervogels ernstig bedreigd

Het Haspengouws leemplateau was tot voor kort gekend om zijn specifieke leefgemeenschap van akkervogels zoals de veldleeuwrik, de gele kwikstaart, de graspieper, de geelgors en de grauwe gors. De graspieper is volledig verdwenen en de grauwe gors is volledig aan het verdwijnen. Tot na 2000 broedden er nog grauwe gorzen op verschillende plaatsen in het plateau tussen Opvelp, Willebringen en Bevekom. Dit is intussen verleden tijd. Ook de andere akkervogels zoals veldleeuweriken zijn gedecimeerd. Door initiatieven zoals Graan voor Gorzen (akkerreservaatjes met overstaand graan), de ruigten en overblijvende grasstroken langs akkerranden en bij de beheerde natuurgebieden houden we in tegenstelling tot vele andere plaatsen in Vlaanderen hier nog steeds de geelgors. In het beheerd gebied Hazenberg broeden in de twee blokken samen een 6 à 7-tal koppels.

Dit jaar startte het Soortenbeschermingsplan Grauwe Kiekendief: een omvangrijk programma ter versterking van deze soort en de soorten van de akkers. Tijdens de wandeling zullen we er ook aandacht aan besteden.

Najaarswerkdagen vrijwillig natuurbeheer van Natuurpunt Velpe-Mene

De zomerwerkdagen startten op 3 juni in de Zeyp en deden elke week een ander station aan. Door de droogte was het hooi (en het werk) 'dragelijk' en kon telkens de volledige klus geklaard worden. De opkomst was behoorlijk. Toch doen we een bijzondere oproep voor een nieuwe lichting/generatie medewerkers vrijwillig natuurbeheer. Wie geïnteresseerd is, kan altijd aansluiten op de werkdagen of eerst de cursus Natuurgebieden volgen om een inzicht te krijgen in o.a. de reservatenwerking binnen de afdeling. Bij het verschijnen van dit nummer zijn er nog een paar geplande werkdagen.

Zaterdag 2 september 2017: Werkdag Meldertbos, Meldert

Afspraak: vanaf 13u30 tot 17u00, poort Meldertbos, Bosberg, Meldert Dorp

Info: Eddy Stas, 016 76 72 43, stas.eddy@skynet.be

Zaterdag 9 september 2017: Werkdag Rosdel, Hoegaarden

Hooilandbeheer Kaubergbroek en Meiveld

Afspraak: vanaf 9u00 tot 17u00, Kauwbergbroek/Meiveld einde Nermstraat, Hoegaarden

Info: Hugo Abts, 0476 77 70 37, natuarpunt@velpe-mene.be

Zaterdag 28 oktober 2017: Werkdag Het Aardgat, Tienen

Maaisel afvoeren. Na de werken is er een excursie met natuurgids in het gebied.

Afspraak: 13u30, ingang Natuurgebied Het Aardgat, Grijsenwegstraat, Tienen

Info: Robin Guelinckx, 0476 53 05 37, robin.guelinckx@inbo.be